

Strašák, Adam

Kritika oslav 28. října v českých zemích 1918–1938 – analýza tiskových trestních spisů

Studia historica Brunensia. 2021, vol. 68, iss. 2, pp. 69-88

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SHB2021-2-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/144274>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Kritika oslav 28. října v českých zemích 1918–1938 – analýza tiskových trestních spisů

The Criticism of Celebrations of October 28th in Czech lands in 1918–1938 – an Analysis of Trials with Press

Adam Strašák / adam.strasak@seznam.cz

Historický ústav, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Abstract

The article deals with a dissent discourse against celebrations of October 28th in the era of the First Czechoslovak republic found in court records. Primarily, is researched a discourse of members of the German and Polish community in the Czech lands. Besides ways of shaping a negative image of the celebrations there are researched also attempts to create alternative festivities which could connect the citizens with certain political movements.

Keywords

celebrations, criticism, protest, communism, German minority in Czechoslovakia, Cieszyn region, Polish minority in Czechoslovakia, October 28th, media

Úvod

Roku 2018 vyšla kniha kolektivu autorů kolem Dagmar Hájkové *Sláva republice!* o oficiálních svátcích v době první Československé republiky.¹ Tématem, které tato kniha zkoumá, jsem se rozhodl zabývat i já, ovšem z poněkud jiné strany. Místo zájmu o oslavy a jejich roli při udržování řádu se zaměřím na kritiku připomínání 28. října ze strany oponentů prvorepublikového režimu a jejich snahu najít slavnosti alternativní. Z hlediska časového článku zasahuje období první republiky, tedy léta 1918–1938, místně se pak omezuje na vybrané oblasti českých zemí, konkrétně půjde o obvody krajských soudů v Chebu, Litoměřicích, Brně a Moravské Ostravě, krajský soud Cheb bude ovšem zkoumán pouze pro období 1929–1938.² Hlavními kritérii při výběru zkoumaných oblastí byla jejich národnostní pestrost, kdy Cheb a Litoměřice představují převážně německé oblasti, Brno oblast česko-německou a Moravská Ostrava smíšený obvod česko-polský.³ Tímto způsobem se k nám dostane kritika vedená z pohledů různých národností. Dalším záměrem bylo upřednostnit průmyslové regiony jako Brno nebo Ostravu, kde působily silné skupiny komunistické strany, jež měla k 28. říjnu do roku 1935 také výrazně negativní vztah, který ale do jisté míry přehodnotila po nástupu nacistů v Německu a podpisu československo-sovětské smlouvy.⁴ Teoreticky by bylo možné očekávat kritiky oslav také u českých fašistů. Jejich tisk byl ve zkoumaných regionech rovněž zastoupen, například v letech 1927–1929 vydávaná *Moravsko-slezská stráž*, která byla část své existence spojena s Národní obcí fašistickou, nebo *Moravskoslezský fašista* z let 1935–1937.⁵ Přesto však ve zkoumaných tiskových trestních spisech nebyly tyto listy nalezeny. Taktéž jsem v počátcích bádání předpokládal nalezení kritiky z katolických pozic, neboť ve všech zkoumaných oblastech existoval i katolický tisk. Protizákonná kritika oslav 28. října se ovšem ve zkoumaném období v katolickém tisku objevila pouze jednou,⁶ což lze vysvětlit účastí Československé strany lidové na většině československých vlád, která patrně umenšovala obavy soudů z případných nepokojů. Cenzura tak byla patrně ke katolickému tisku shovívavější.

Prameny práce představují tiskové trestní spisy krajských soudů v Chebu (dva případy), Litoměřicích (18 případů), Brně (17 případů) a Moravské Ostravě (13 případů) z let 1918–1938. Užité spisy se nacházejí ve fondech Moravského zemského archivu, Zemského archivu v Opavě a Oblastních archivů v Plzni a Litoměřicích. Článek tedy vychází pouze z těch vydání novin, která se kvůli svému zákon porušujícímu obsahu dostala před krajský soud, a nejsou tak zahrnuty ty protistátní články, které svým negativismem nepře-

1 *Sláva republice!* Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu. Edd. D. Hájková – P. Horák – V. Kessler – M. Michela. Praha 2018.

2 K letům 1918–1928 neexistuje inventář.

3 Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první. Praha 2000, s. 87.

4 *Sláva republice!* Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu, s. 118–119 a 128.

5 Kubíček, Jaromír: *Dějiny žurnalistiky na Moravě*. První století českých časopisů 1848–1948. Brno 2013, s. 147.

6 Zemský archiv v Opavě, Krajský soud Moravská Ostrava, kart. III 730, Tl 318/34. Ostravský kraj, 27. října 1934.

kročily zákony Československa. Nelze jej tak považovat za vyčerpávající pojednání o kritice oslav 28. října v dobovém tisku, což poskytuje prostor pro širší výzkum zaměřený také na ty novinové články, které se před soud nedostaly. Dalším omezením je skutečnost, že byly zachyceny téměř výhradně články z poměrně krátkého ročního období, konkrétně z října a listopadu každého ze zkoumaných let. Tato skutečnost je důsledkem toho, že mimo tyto měsíce se kritika oslav v konfiskovaných tiskovinách téměř nevyskytovala. To souvisí jednak s potřebou novin vyjadřovat se k aktuálním událostem, jednak s úmyslem soudů chránit oslavy před případným narušením pořádku. Rétorika tisku mimo říjen a listopad tak zde není zachycena.

Jakým způsobem probíhala cenzura periodického tisku v prvorepublikovém Československu? Ústava z roku 1920 formálně znemožňovala předběžnou cenzuru, zakázán podle ní mohl být pouze již vydaný text.⁷ V praxi však bývaly noviny a časopisy před svým vydáním předkládány státnímu zastupitelství. To mělo právo navrhnout zákaz určitého textu nebo jeho pasáží, kterýžto návrh však musel potvrdit soud. V případě, že soud návrhu státního zastupitelství vyhověl, muselo být rozhodnutí zveřejněno v *Úředním listu republiky Československé*.⁸ První republika měla několik zákonů, podle nichž bylo možno provádět cenzuru tisku. Z dob monarchie stále přetrvávala platnost trestního zákoníku z roku 1852 a zákon z roku 1863 číslo osm říšského zákoníku,⁹ jejichž jednoznačně nejužívanějším paragrafem byl § 300 trestního zákona užitý v devatenácti zkoumaných kauzách. Ten postihoval zlehčování úředních nařízení a pobuřování. Vedle zlehčování úředních nařízení ovšem tvořilo skutkovou podstatu tohoto přečinu také „hanění, posmívání, nepravdivé udávání nebo převrácení skutečných příběhů“ za účelem vyvolávání nenávisti nebo opovržení státními orgány.¹⁰

Prvorepubliková garnitura ovšem také vytvářela předpisy umožňující jí kontrolu tisku. Prvním takovým předpisem se stal zákon o mimořádných opatřeních z roku 1920, který umožňoval předběžnou cenzuru. Nejzásadnějším dokumentem tohoto směru se ovšem stal zákon na ochranu republiky z roku 1923.¹¹ Ten byl jednoznačně nejvyužívanějším ve zkoumané množině případů. § 14 odstavec 1 byl užit ve dvaceti dvou kauzách zkoumaných v tomto článku, § 14 odstavec 5 ve dvaceti devíti, § 15 odstavec 3 v desíti, § 18 odstavec 1 v sedmi a § 18 odstavec 2 v devíti. § 14 postihoval rušení obecného míru, a to konkrétně v odstavci 1 případy veřejného pobuřování „proti státu pro jeho vznik, proti jeho samostatnosti, ústavní jednotnosti nebo demokraticko-republikánské formě“.¹² Odstavec 5 pak trestal veřejné hanobení státu, národa nebo národní menšiny, kterým by hrozilo

7 Československá ústava 1920 devadesát let poté. Edd. E. Broklová – M. Loužek. Praha 2010, s. 139.

8 Šámal, Petr – Pavlíček, Tomáš – Barborík, Vladimír – Janáček, Pavel: *Literární kronika první republiky*. Události, díla, souvislosti. Praha 2018, s. 288.

9 Viz například Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA), Krajský soud Brno, kart. 2885, Tl 277/24. Rovnost, 28. října 1924.

10 *Trestní zákon ze dne 27. května 1852, čís. 117 ř. z. s vedlejšími zákony včetně zákona o obraně státu ze 13. května 1936, čís. 131 Sb. z.* Ed. A. Milota. Kroměříž 1936, s. 48.

11 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)* Díl první, s. 337–338.

12 *Zákon ze dne 19. března 1923 č. 50 sbírky zák. a nař. na ochranu republiky*. Ed. F. Šlapák. Praha 1937, s. 17.

narušení obecného míru v republice.¹³ § 15 trestal výzvy k neplnění zákonných povinností a k páčání zločinů. V odstavci 3 pak konkrétně podněcování k násilné změně ústavy, samostatnosti nebo jednoty republiky a či jiným zločinům.¹⁴ § 18 se zabýval šířením nepravdivých zpráv, jehož odstavce 1 a 2 prohlašovaly trestným šíření nepravdivých zpráv v případě, že pachatel nemá dostatečný důvod k usuzování na jejich pravdivost a zároveň tyto ohrožují veřejnou bezpečnost či pořádek.¹⁵ V reakci na posilování snah části českých Němců o odtržení byl roku 1933 zpřísněn státní dohled nad tiskem. Příkladem může být „malý tiskový zákon“, zákon o ochraně cti nebo novelizace zákona o ochraně republiky.¹⁶ K jejich využití však u zkoumaných případů nedošlo. Z užitých paragrafů lze soudit, že hlavním cílem soudů a státních zastupitelství bylo eliminovat z dobového diskursu takovou kritiku státu, která mohla vyvolávat nenávisť vůči státní formě nebo územní celistvosti nebo obsahovala schvalování zločinů proti němu či šířila nepravdivé informace. Ve všech případech bylo cílem zamezit veřejným bouřím.

Tisk první republiky málokdy představoval nestrannou žurnalistiku, naopak tehdy bylo běžné ideové spojení tisku s konkrétními politickými stranami.¹⁷ Toto propojení se projevuje u některých listů, jež se dostaly do zkoumaného vzorku, neboť mnohé z nich se otevřeně hlásí ke komunistické straně nebo německé DNSAP. Radikální cíle obou stran se projevovaly i na jejich žurnalistice, která se snažila na stávajícím československém režimu hledat co nejvíce chyb, s cílem vytvořit v myslích svých stoupenců obraz tohoto státu jako nepřítele. Motivy každé skupiny tiskovin byly jiné. Vydavatelem radikálně nacionalistického německého listu *Der Tag* byl do roku 1921 Hans Krebs,¹⁸ který byl nejen jedním z vůdců DNSAP, ale dokonce v ní patřil k radikálně nacionalistickému křídlu s vazbami na Adolfa Hitlera.¹⁹ V letech 1921–1933 list vydával poslanec DNSAP Hans Knirsch, jenž také patřil k radikálním nacionalistům a roku 1933 se nechvalně proslavil projevem v Norimberku, za nějž byl zbaven poslanecké imunity.²⁰ *Der Tag* tedy představuje názory nejtvrďšího jádra německých nacionalistů v Československu před nástupem Henleina. Jejich cílem bylo uskutečnění velkoněmecké myšlenky, tedy připojení českého pohraničí (a stejně tak i Rakouska) k Německu. Jejich úsilí bylo tudíž namířeno k co nejvíce negativní prezentaci Československa mezi českými Němci obecně. Cílovou skupinou rétoriky tedy nebyli pouze nacionalisté, protože strana se vymezovala jako reprezentant celého národa.²¹ Ostatní německý tisk zachycený v této studii neměl tak známé vydavatele. I podle názvů jako *Teplitzer Zeitung* nebo *Graslitzer Zeitung* lze soudit, že jeho zaměření bylo úzce teritoriální. Zejména v případě *Teplitzer Zeitung* byl ale postoj redakce vůči

13 Tamtéž.

14 Tamtéž, s. 18–19.

15 Tamtéž, s. 20–21.

16 Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl druhý, s. 137–138.

17 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první, s. 327.

18 Kubiček, Jaromír: *Česká retrospektivní bibliografie*. Řada 1: Noviny. Díl 2: Noviny České republiky 1919–1945. Část 1: Bibliografie. Brno 2004, s. 383–384.

19 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl druhý, s. 141–142.

20 Tamtéž, s. 137.

21 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první, s. 93–94.

Československu v letech 1920–1923 velmi kritický a jeho cílem bylo přesvědčit Němce z okolí Teplic o nutnosti připojení k Německu. Ostatní redakce nespojené s politickými stranami projevují ve zkoumané množině smířlivější postoj a jejich cílem není změna státní hranice, ale spíše upozornění na konkrétní nešvary, ať už jde o kritiku oprávněnou, či nikoli. Polskou kritiku oslav představuje mimo jiné i list *Gazeta Polska*, který byl vydáván ve Varšavě a byl polooficiálním médiem polského sanačního režimu. Tyto noviny byly zároveň podporovatelem slovenského nacionalismu, což se ostatně projevilo i v zabaveném článku, který se více než polské tematické věnoval tematické slovenské.²² Cílovou skupinou zabaveného článku měli být Poláci v Československu, u nichž měla být vzbuzena solidarita se Slováky. Komunistický tisk byl silně centralizovaný a řídil se příkazy vedení strany a komunistické internacionály. To vedlo k velmi omezené svobodě jednotlivých redakcí a obsah různých tiskovin tak byl často velmi podobný. Články komunistického tisku charakterizovala černobílá prezentace vztahů mezi zaměstnanci a zaměstnavateli, líčení Sovětského svazu jako dokonalé země a zuřivé polemiky s každým, kdo byl jiného smýšlení než komunisté. Zároveň se prezentoval jako jediný skutečný zastánce všech pracujících. V tomto ohledu lze zabavené tiskoviny označit za poměrně typické příklady komunistické propagandy. Cílem bylo získat co nejvíce dělníků, rolníků a případně i dalších osob pro myšlenky socialistické revoluce.²³ To samozřejmě s sebou neslo i nutnost vytvoření negativního obrazu kapitalistického a demokratického Československa. Myšlenky komunismu byly také přitažlivé pro mladé intelektuály, zvláště poté, co mnozí po nástupu velké hospodářské krize a později i nacistů v Německu ztráceli víru v demokracii a volali po radikální změně společnosti.²⁴

Literaturu, z níž článek vychází, budou představovat především *České země v éře první republiky* Zdeňka Kárníka,²⁵ *Československé dějiny* Věry Olivové,²⁶ či sborník *1918: Model komplexního transformačního procesu*.²⁷ K těmto knihám se připojí i užé tematicky zaměřené knihy jako *Dějiny komunistické strany Československa* Jacquese Rupnika.²⁸ Dalším zdrojem o komunistické kritice je seriál publikací *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*²⁹ nebo sborník *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*.³⁰ Jako zdroj informací o diskursu českých Němců poslouží knihy Piotra Macieje Majewského *Sudetští Němci 1848–1948*³¹ a *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech*

22 Morozov, Stanislav V.: *Polsko a Československo v evropských vztazích 1933–1939*. Praha 2009, s. 258.

23 Marek, Pavel: *Komunistická strana Československa*. In: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*. 1. díl: období 1861–1938. Edd. J. Malíř – P. Marek. Brno 2005, s. 724–726.

24 Křestan, Jiří: *Intelektuálové bez rozumu? Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Svazek V. Edd. Z. Kárník – M. Kopeček. Praha 2005, s. 16.

25 Kárník, Zdeněk: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první až třetí. Praha 2017–2018.

26 Olivová, Věra: *Československé dějiny 1914–1939*. I. a II. díl. Praha 1993.

27 *1918. Model komplexního transformačního procesu?* Edd. L. Kostrbová – J. Malínská. Praha 2010.

28 Rupnik, Jacques: *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha 2002.

29 Kol. autorů: *Bolševismus, komunismus a radikální socialismus v Československu*. Sv. 1–8. Praha 2003–2011.

30 *Český a slovenský komunismus (1921–2011)*. Edd. J. Kalous – J. Kocian – J. Adamec. Praha 2012.

31 Majewski, Piotr Maciej: *Sudetští Němci 1848–1948*. Dějiny jednoho nacionalismu. Brno 2014.

1918–1938 autorů Jaroslava Cesara a Bohumila Černého.³² K tomu dále přispěje kniha Evy a Hanse-Henninga Hahnových *Sudetoněmecká vzpomínání a zapominání*³³ nebo články Tibiase Wegera³⁴ a dvojice Vojtěch Kessler – Martin Klement.³⁵ K polské menšině můžeme uvést kolektivní dílo *Nástin dějin Těšínska*,³⁶ *Dějiny Českého Slezska*³⁷ Dana Gawreckého či nověji knihu *Polská a německá menšina ve Slezsku a na severní Moravě*.³⁸ V neposlední řadě je třeba zohlednit i články napsané na téma oslav 28. října z pera Jiřího Kovtuna nebo Vratislava Doubka,³⁹ nejnovějším příspěvkem k tematice je kolektivu vedeného Dagmar Hájkovou *Sláva republice!*⁴⁰

Na počátku výzkumu stojí otázka: Co a jakým způsobem kritici na Československu odsuzovali? Jak vypadal obraz Československa v podání jeho odpůrců? Jak se od sebe lišily kritiky různých politických směrů? Jaké strategie vytváření obrazu nepřítele byly uplatňovány? Jaké alternativní svátky zabavené tiskoviny propagovaly? Práce se zaměří na rétoriku jednotlivých skupin, přičemž cílem bude rekonstrukce negativního obrazu Československa, který se tisk snažil v myslích svých čtenářů vytvořit. Vytváření obrazu nepřítele je významnou politickou strategií. Nejenže umožňuje politické skupině, aby si vytvářela kolektivní názor na nepřítele, ale je také zásadně důležitá pro formování vlastní skupinové identity, neboť nepřítel je vždy vykreslován jako odlišný a tato odlišnost nepřítele pomáhá skupině vytvářet i obraz sebe sama.⁴¹ S tím souvisí i politický význam slavností. Ten spočívá ve vyvolání pocitu sounáležitosti mezi účastníky, který vytváří vědomí kolektivu, a tak z lidí utváří komunitu. Tuto komunitu pak mohou představovat nejen vesnice nebo malé zájmové skupiny, ale i celé národy.⁴² 28. říjen tak jako slavnost měl za úkol sjedno-

32 Cesar, Jaroslav – Černý, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. 1. díl. 1918–1929. Praha 1962; Cesar, Jaroslav – Černý, Bohumil: *Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918–1938*. 2. díl. 1930–1938. Praha 1962.

33 Hahnová, Eva – Hahn, Hans-Henning: *Sudetoněmecká vzpomínání a zapominání*. Praha 2002.

34 Weger, Tobias: *Symboly a paměť sudetských Němců*. In: Edd. M. Blaive – G. Mink. Benešovy dekrety. Budoucnost Evropy a vyrovnání se s minulostí. Praha 2003.

35 Kessler, Vojtěch – Klement, Martin: *Vzpomínání turnerů na 4. březen 1919*. *Moderní dějiny* 23, 2015, č. 2, s. 105–133. Viz též Kessler, Vojtěch: „*Naši vlasti nadejde nové jaro!*“ Čtvrtý březen v sudetoněmeckém kalendáři. In: *Vznik Československa a provincie Deutschböhmen*. Edd. P. Jakubec – J. Pažout. Litoměřice – Liberec – Praha 2019, s. 167–176; Kessler, Vojtěch: „*Občané druhé národnosti přípravy ty nikterak neruší, účast na nich ale neběrou.*“ Recepce státních svátků první Československé republiky na příkladu Litoměřicka. *Ústecký sborník historický*, č. 1-2, 2014, s. 93–114; Kessler, Vojtěch: *Češi a Němci v roce jedna*. Úvahy nad postoji a možnostmi Němců v českých zemích mezi 28. říjnem 1918 a 4. březnem 1919. *Moderní dějiny* 26, 2018, č. 2, s. 143–164.

36 Kol. autorů: *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava – Praha 1992.

37 Gawrecki, Dan a kol.: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*. I. díl. Opava 2003.

38 Kolář, Ondřej – Janák, Dušan: *Polská a německá menšina ve Slezsku a severní Moravě*. Opava 2019.

39 Kol. autorů: *Křehké vítězství*. 28. říjen v paměti Hradu. Praha 2008.

40 *Sláva republice!* Oficiální svátky a oslavy v meziválečném Československu. Edd. D. Hájková – P. Horák – V. Kessler – M. Michela.

41 Eco, Umberto: *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*. Praha 2013, s. 11–13.

42 Burke, Peter: *Co je kulturní historie?* Praha 2010, s. 110.

cení celého československého národa,⁴³ případně i s ambicí získat představitele dalších národů Československo obývajících. Tímto způsobem lze např. interpretovat návštěvu německého divadelního představení prezidentem Masarykem 28. října 1928.⁴⁴ Stěží se proto lze divit, že příslušníci některých národností proti něčemu takovému protestovali ze strachu, že budou vtaženi do československého národa, a tak ztratí svou identitu. Tento jednotící rituál měl ještě jednu roli, a to spojování občanů s režimem.⁴⁵ To pochopitelně vyvolalo odpor těch, kteří chtěli prosadit alternativní způsob vlády a potřebovali tedy, aby byla tehdejší demokracie nepopulární. Jedním ze způsobů, jak toto spojení režimu a občanů narušit, pak byla kritika v tisku, neboť ten tehdy představoval nejvýznamnější medium. Jelikož však pouhá kritika nestačí, snažily se opoziční skupiny vytvořit své alternativní svátky, kterými se též budu zabývat.

Pro pochopení kontextu je dobré si krátce připomenout okolnosti vzniku Československa. To bylo založeno 28. října 1918 proti vůli části svého obyvatelstva. Kromě poněkud komplikovaného vztahu Slováků k novému státu, kteří se nejprve 30. října k Československu připojili, ale později se je Andrej Hlinka snažil nezávisle na československé delegaci zastupovat na Pařížské mírové konferenci,⁴⁶ jde především o poměr českých Němců a těšínských Poláků k nově založené republice. Čeští Němci krátce po vyhlášení nezávislosti Československa vytvořili své vlastní zemské vlády a proklamovali, že chtějí přináležet k Německému Rakousku a později se připojit k Německé říši. Důležité v tomto kontextu bylo, že se odvolávali na americkým prezidentem Wilsonem vyhlášené právo národů na sebeurčení. Na toto úsilí od odtržení československá vláda reagovala vysláním vojska do českého a moravského pohraničí. Následné připojení vzbouřených oblastí k Československu se tak neobešlo bez obětí na životech, což mezi Čechy a Němce postavilo další těžko překonatelnou zeď. Aby toho nebylo málo, 4. března 1919 byly demonstrace českých Němců za právo účastnit se rakouských parlamentních voleb potlačeny armádou a zanechaly za sebou desítky mrtvých. Tyto demonstrace byly organizovány německými sociálními demokraty a nebyly prosty určitého sociálního rozměru, který umocňovalo přesvědčení o tom, že Německo, k němuž se v konečném důsledku chtěli protestující připojit, bude socialistickým státem.⁴⁷ Politických představitelů německé menšiny navíc Československo opustili a vrátili se až 24. září 1919 po podpisu saint-germainské smlouvy, která znamenala definitivní konec nadějí na připojení Němci obývaného pohraničí k Rakousku. Německou politiku v Československu v této době představovali především sociální demokraté (DSAP), lidovci (DCVP), agráři (BdL), nacionalisté (DNP) a nacionální socialisté (DNSAP). Dlouhá léta tyto strany s vládou nespolupracovaly.⁴⁸ To se změnilo po roce 1926, kdy do vlády vstoupili němečtí agráři a lidovci. Naopak v přísné opozici proti státu zůstali radikální nacionalisté z DNP a DNSAP. Většina z těchto stran ovšem

43 Doubek, Vratislav: *28. října v československé státotvorné tradici a jeho role ve veřejném mínění*. In: Kol. autorů: *Křehké vítězství*. 28. říjen v paměti Hradu. Praha 2008, s. 54–55.

44 Hájková, Dagmar: *28. říjen a jeho podoby*. In: 1918. Model komplexního transformačního procesu?, s. 222.

45 Hájková, Dagmar – Michela, Miroslav: *Oslavy 28. října*. In: *Sláva republice!*, s. 76.

46 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první, s. 77–79.

47 Kessler, Vojtěch: „*Německé dušičky*.“ In: *Sláva republice!*, s. 398–402.

48 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první, s. 91–96.

utrpěla velké ztráty při parlamentních volbách roku 1935, po nichž politiku českých Němců ovládla Henleinova Sudetoněmecká strana, jejíž politika pak byla jednou z příčin rozpadu Československa na konci 30. let.⁴⁹

Do postojů českých Němců se ovšem promítaly i stereotypy, které o Čechách měli. Nacionalisticky orientovaní němečtí obyvatelé českých zemí měli tendenci Čechy považovat za podřadné.⁵⁰ Jak dokládají jejich dobové publikace, Češi byli mnohdy černobíle vnímáni buď jako agresori napadající poklidné Němce, nebo jako lidé, kteří po celou svou historii pasivně přijímali modernitu od Němců.⁵¹ Výsledkem bylo na jedné straně pohrdání Čechy pro údajnou zaostalost, na druhé straně také přesvědčení o nutnosti neustálého a nesmiřitelného boje proti nim.⁵² Podle názoru Evy Brokové navíc německé strany v českých zemích nebyly pouze proti Československu jakožto státu Čechů a Slováků, nýbrž jim také vadila demokratická orientace státu. Politická kultura byla podle jejího názoru v zásadě protidemokratická a místo individuálních lidských práv vyzdvihovala kolektivní zájmy národa.⁵³ Dalším stereotypem, který ve 30. letech z části přejala Sudetoněmecká strana, byl obraz Němců jako nevinných obětí surového českého militarismu.⁵⁴

Kromě některých Němců byla vůči Československu kritická i část těšínských Poláků. Ti po 28. říjnu 1918 požadovali připojení Těšínska k Polsku, což vedlo k ustanovení prozatímní hranice mezi oběma státy. V tomto napjatém období proběhla dokonce mezi Československem a Polskem týdenní válka, vedená z československé strany generálem Šnejdárkem.⁵⁵ Válka a pozdější rozdělení Těšínska na východní část představující asi 44 % bývalého těšínského knížectví, kterou získalo Polsko, a západní, která připadla Československu, vedlo k silné nespokojenosti těch Poláků, jež se tak nedobrovolně ocitli v cizím státě.⁵⁶ Po rozdělení tvořili v československé části Těšínska Poláci 25,4 % obyvatel majících československé občanství a do roku 1930 jejich poměr poklesl o necelá dvě procenta.⁵⁷ Polské politické strany na Těšínsku představovaly: Svaz slezských katolíků, Polská strana lidová a Polská socialistická strana dělnická, z nichž nejbližší měli k vládě socialisté, kteří byli ovšem proti ostatním stranám relativně málo početní. Přesně opačné pak byly postoje polských stran vůči sanačnímu režimu v Polsku. Ten socialisté odmítali, zatímco zbylé dvě strany patřily k jeho podporovatelům.⁵⁸ Národnostní situace na Těšínsku se začala vyhrcovat po podpisu německo-polské smlouvy o neútočení z roku 1934 a polská

49 Olivová, V.: *Československé dějiny 1914–1939*. I. díl, s. 227–230.

50 Majewski, P. M.: *Sudetští Němci 1848–1948*, s. 172.

51 Kessler, V. – Klement, M.: *Vzpomínání turnerů na 4. březen 1919*, s. 113–114; Hahnová, E. – Hahn, H.-H.: *Sudetoněmecká vzpomínání a zapominání*, s. 90.

52 Tamtéž, s. 11–12.

53 Majewski, P. M.: *Sudetští Němci 1848–1948*, s. 201–202.

54 Tamtéž, s. 357; Kessler, V. – Klement, M.: *Vzpomínání turnerů na 4. březen 1919*, s. 115.

55 Gawrecki, D. a kol.: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, s. 295–305.

56 Kolář, Ondřej – Janák, Dušan: *Polská a německá menšina ve Slezsku a severní Moravě*. Opava 2019, s. 12–13.

57 Gawrecki, D. a kol.: *Dějiny Českého Slezska 1740–2000*, s. 311.

58 Baran, Ivo: *Polští socialisté na československém Těšínsku a Ostravsku v letech nastupující hospodářské krize (do ledna 1934)*. Slezský sborník CIX, 2011, s. 67–96.

vláda pak využívala Svaz slezských katolíků a Polskou lidovou stranu k boji proti státu. Situace roku 1938 skončila přičleněním Těšínska k Polsku.⁵⁹

Třetí významnou skupinou protestující proti 28. říjnu představují komunisté všech národností, jež v Československu žily. Tato mezinárodní strana vznikla jako prodloužená ruka komunistické internacionály roku 1921. K hlavním příčinám jejího vzniku patřila poválečná bída a s ní spojená nespokojenost s vůdci české sociální demokracie. Spory potom vedly k odštěpení radikální části, jež založila KSČ. V první polovině dvacátých let stranu vedl Bohumír Šmeral, který prosazoval československou cestu k socialismu bez revolucí a násilí.⁶⁰ Roku 1926 však byl odvolán do SSSR a od této doby se ve straně začala prosazovat tvrdá stalinistická linie. Roku 1929 pak Klement Gottwald provedl ve straně úplnou bolševizaci, která byla spojena s velkým ovlivem členů, ale také s vyhocením boje proti tzv. „buržoazii“ a československé vládě.⁶¹ Vztahy komunistů k Československu zůstaly komplikované do konce první republiky. Kromě komunistů a německých či polských nacionalistů existovaly i další skupiny, jejichž vztah k 28. říjnu byl rezervovaný až odmítavý, ale kritika z těchto pozic se v soudních spisech zkoumaných krajských soudů buď nevyskytuje, nebo je zcela ojedinělá, jako například lidovecká kritika v listu Ostravský kraj z roku 1934.⁶² To, že se před soudem pouze jednou objevila lidovecká nebo katolická kritika, lze vysvětlit lidoveckou účastí na většině prvorepublikových vlád vedoucí k tomu, že se soudy nebály jejího případně rozvratného vlivu na veřejnost.

Četnost případů se během období první republiky vyvíjela. Německá kritika se před soud dostávala zejména v prvních letech existence Československa, tedy letech 1919–1923, kdy představovala vyjádření šoku z neočekávaného historického vývoje. Soudně zabaveny byly v tomto období čtyři tiskoviny, přičemž v jednom případě šlo o tisk sociálně demokratický a ve třech o politicky nezávislý. To lze interpretovat jako doklad toho, že šok ze vzniku Československa nebyl pouze záležitostí radikálních německých nacionalistů, ale zasáhl i další skupiny německého etnika. V letech 1924–1927 se německý tisk ve zkoumaných soudních spisech vyskytl pouze jednou, ale o to výrazněji vystoupil se svou kritikou roku 1928, kdy tato představovala reakci na velkolepé oslavy desetiletého výročí existence republiky.⁶³ Tyto případy byly tři a všechny měl na svědomí nacionálně socialistický list *Der Tag*. V letech 1930–1934 se setkáváme se čtyřmi případy kritiky oslav, které skončily před soudem. Ve všech případech jde o všem o nepolitický tisk. Zvýšený počet zabavených tiskovin však nejde na vrub přísnější cenzury, ale je způsoben tím, že se od roku 1929 ve zkoumaném vzorku připojují tiskové spisy krajského soud v Chebu, odkud pochází dvě ze čtyř zabavených tiskovin. Po roce 1934 německé nekomunistické noviny z tiskových spisů mizí, což je patrně způsobeno zánikem listů *Der Tag a Teplitzer Zeitung* roku 1933, respektive 1931.⁶⁴ Jak se totiž v kapitole o německém tisku ukáže, tyto noviny měly

59 Kol. autorů: *Nástin dějin Těšínska*. Ostrava – Praha 1992, s. 81–100.

60 Rupnik, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 48–56.

61 Tamtéž, s. 77–80.

62 Zemský archiv v Opavě, Krajský soud Moravská Ostrava, kart. III 730, Tl 318/34. Ostravský kraj, 27. října 1934.

63 Hájková, D. – Michela, M.: *Oslavy 28. října*. In: *Sláva republice!*, s. 114–118.

64 Kubiček, J.: *Česká retrospektivní bibliografie*, s. 383–386.

nejvýraznější zastoupení mezi zabavenými tiskovinami. Zvláštní je postavení německého sociálně demokratického tisku, který se dopustil nepřípustné kritiky pouze jednou v roce 1919, což lze vysvětlit jako ohlas působení sociálních demokratů v bojích proti Československu v prvních měsících jeho existence. Mlčení sociálních demokratů v dalších letech lze vysvětlit tím, že v pozdějších letech šlo o stranu k Československu loajální.

Také komunistický tisk zaznamenal několik období, kdy bývaly jeho články častěji zabavovány. Jelikož v letech 1919–1920 ještě KSČ neexistovala, chybí kulminační bod spojený s šokem ze vzniku Československa. Poprvé se tak více komunistických tiskovin před soudem objevuje roku 1924, nejvíce soudně zkoumané kritiky se však na účet oslav v komunistickém tisku sneslo v letech 1927–1928. Roku 1928 šlo o reakci na oslavy desátého výročí republiky, zatímco roku 1927 měla kritika souvislost s desátým výročím socialistické revoluce v Rusku.⁶⁵ Ve 30. letech se pak soudy články z komunistického tisku zabývají stále méně a po roce 1934 už vůbec ne, což lze vysvětlit smířením se komunistů s prvorepublikovým režimem, které bylo motivováno strachem z nacismu.⁶⁶ Jak u německého tisku, tak u toho komunistického tedy pozorujeme zvýšené množství konfiskací roku 1928, což patrně souvisí s obavami soudů z narušování velkolepých oslav desátého výročí vzniku republiky.

Tisk českých Němců

Nejprve se zaměřím na kritiku oslav v německém nacionalistickém tisku zachyceném v trestních tiskových spisech. Ten je v mém vzorku představován čtyřmi případy zabavení listu *Der Tag* z let 1927–1928, který se otevřeně hlásil k radikálně nacionalistické DNSAP. Tato strana se profilovala jako radikálně nacionalistická, Zdeněk Kárník se dokonce nebál jejího označení slovem *nacistická*, které je příhodné i s ohledem na oficiální název strany. Politika DNSAP byla natolik radikální, že byla pro svou snahu o odtržení části území od Československa roku 1933 rozpuštěna.⁶⁷ Podle konfiskovaného článku z roku 1928 Němci nemohou oslavovat 28. říjen, protože tímto dnem jim bylo násilím odejmuta jejich právo na sebeurčení. *Der Tag* tento akt považuje za zradu nejen proto, že Češi podle něj porušili právo národů na sebeurčení, na něž se sami odvolávali, nýbrž i kvůli údajným projevům českých politiků slibujících v prvních dnech národní revoluce, že žádný národ nebude nucen žít v Československu. Čeští Němci ovšem mají podle listu dějinnou povinnost usilovat o připojení k Německé říši, protože i když „jsou na půdě dvou států, zůstávají jednotní v řeči, kultuře, smýšlení a národním vědomí“. Čtenářům je ovšem dávana i naděje na konec Československa, slovy Josefa Mayer-Egera se „bezpráví ani za tisíc let nestane právem a právo se musí jednou prosadit“.⁶⁸ Požadavky Němců na sebeurčení byly

65 Viz Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1157, Tl 182/27, folio 7. Internationale, 26. října 1927.

66 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl druhý. Praha 2018, s. 540–543.

67 Tamtéž, s. 139–140.

68 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1171, Tl 465/28, f. 9. *Der Tag*, 30. října 1928.

ohlasem německé nacionalistické politiky, která tuto zásadu hodlala využít k vydobytí autonomie nebo dokonce úplné nezávislosti pro oblast českého pohraničí. Paradoxem této kritiky bylo, že právě němečtí nacionalisté byli před první světovou válkou největšími odpůrci autonomie jednotlivých národů.⁶⁹ Myšlenka rozděleného národa, který zůstává kulturně spojený, je odrazem etnicky pojímané národní identity vycházející z představy sounáležitosti českých Němců se soukmenovci z okolních států.⁷⁰

V dalším zabaveném článku z roku 1928 vadilo autorovi zavedení československé ústavy bez konzultace s německými politiky, což bylo označováno jako oktroj. Za největší nebezpečí *Der Tag* považoval čechizaci, která měla českým Němcům vzít jejich jazyk i osobitost. K tomu mělo být využíváno školství, jež mělo německé děti převychovávat na Čechy. *Der Tag* si v konfiskovaném článku také stěžuje na údajné ponižování Němců, konkrétně na označování Němců za přistěhovalce či považování Československé republiky za národní stát Čechoslováků, což bylo vykládáno jako „dědičný hřích“ tohoto státu. Za lež byla teze o národním státu považována proto, neboť polovina jeho obyvatel se podle *Der Tag* nehlásila k české národnosti. Zde je třeba upozornit, že tento list vytrvale označuje Československo za stát Čechů a mezi Čechy a Slováky přísně rozlišuje, aby ukázal první republiku jako utlačovatelský stát, kde Češi představují panský národ stojící nad všemi ostatními.⁷¹ Označení československé ústavy jako oktroje je narážka na fakt, že byla roku 1920 přijata bez účasti zástupců Němců a dalších menšin při hlasování. Stejně tak i označení Čechů za panský národ vycházelo z výkladu preambule ústavy začínající slovy „*My, národ československý*“, stejně jako z pojmu národnostní menšina, který naznačoval existenci československé národní většiny.⁷² Stížnosti na označování Němců za přistěhovalce jsou narážkou na projev T. G. Masaryka po návratu do vlasti v lednu 1919, v němž prohlásil, že Němci přišli do českých zemí jako „*emigranti a kolonisté*.“ Toto tvrzení bylo zvláště urážlivé, neboť bylo považováno za potvrzení nerovnoprávného postavení tohoto národa.⁷³

Tento obraz Československa v sobě obsahuje několik strategií využívaných pro tvorbu obrazu nepřítele. Prakticky celou kritikou se jako červená nit táhne pojem zrady. Toto slovo odkazuje na zákeřnost. Již Umberto Eco upozornil, že pro vytváření negativního obrazu nepřítele, musí komunita oponenta považovat za slabého. Jak je ovšem možno vysvětlit převahu nepřítele? Obraz nepřítele musí být doplněn jeho nemorálními vlastnostmi, zejména jeho zákeřností, jež mu převahu umožňuje a zároveň se stává jeho hlavní negativní vlastností.⁷⁴ Pocit zrady v sobě následně evokuje zklamání důvěry tím, komu bylo věřeno.⁷⁵ Tím rozhodně není řečeno, že by němečtí nacionalisté někdy důvěřovali Masarykovi a on jejich důvěru zklamal. Jde jednoduše o strategii vytváření nepřítele, kterou se *Der Tag* rozhodl využít.

69 Majewski, P. M.: *Sudetští Němci 1848-1948*, s. 201.

70 Hahnová, E. – Hahn, H.-H.: *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*, s. 10.

71 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, Tl 462/28, f. 9. *Der Tag*, 27. října 1928.

72 Majewski, P. M.: *Sudetští Němci 1848–1948*, s. 178-179.

73 Tamtéž, s. 165-166.

74 Eco, U.: *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*, s. 18–19.

75 Tamtéž, s. 11–13.

Mezi novinami, které nebyly spojeny s nacionalistickými stranami, ať už za ně považujeme ty, které se hlásily k jiným stranám, nebo ty, které se oficiálně k žádné straně nehlásily, byla kritika oslav 28. října nalezená v soudních spisech částečně podobná té v *Der Tag*. Řadíme sem tiskoviny z osmi dochovaných tiskových spisů a další důležitou poznámkou je, že jsou z této množiny vyloučeny komunistické tiskoviny, kterým bude věnována pozornost v jiné kapitole.

První cenzurovaný článek z této skupiny je z roku 1919 a vyšel v sociálně demokratickém listu *Volksrecht*. Nově vzniklý stát velmi nevybíravě kritizuje a užívá přitom podobná témata a rétoriku jako *Der Tag*.⁷⁶ Je ovšem třeba uvést, že šlo o výjimečný případ, jelikož jinak se německá sociální demokracie nestavěla proti československé státnosti a v pozdějších letech se dokonce angažovala ve vládě.⁷⁷ Jako první reprezentant zabavené stranické kritiky byl vybrán *Teplitzer Zeitung*. Tento list nebyl spojen se žádnou konkrétní politickou stranou, což ovšem neznamená, že byl zcela nestranný. Naopak dva zabavené články ukazují, že minimálně v letech 1920–1923 bylo naladění redakce značně protičeské. Oslavy vnímal *Teplitzer Zeitung* v konfiskovaném článku z roku 1923 jako výraz české nadvlády nad německými oblastmi Československa. Že oslavy v německé části českých zemí tomuto listu opravdu vadily, lze usoudit z neustálého zdůrazňování faktu, že se budou odehrávat i v čistě německých oblastech, a nikoli pouze v českých či smíšených. Při tom byl kladen důraz na tvrzení, že jde o oslavy politiků a státního aparátu, ale ne pro lid. Podle listu dokonce ani pro Čechy ne, protože ti budou „s bázlívou jasností poznávat, jak málo je jejich stát oblíbený“. Slováci, Maďaři, Poláci, Rusíni, ale především Němci pak nevidí podle *Teplitzer Zeitung* ve 28. říjnu přelom ke svobodě, vidí v něm den, kdy se „jako mrtvé kameny na prkně přesunuli do oblasti, kam nikdy nechtěli přijít“, „za úmrtní den své svobody“.⁷⁸ Pro Němce měla být první republika dobrou „každodenního svírání pěstí kvůli zbavení národních práv a útisku“.⁷⁹ Roku 1920 *Teplitzer Zeitung* kritizovaly v článku, který neprošel cenzurou, také vystupování československé diplomacie na mírové konferenci v Paříži, kde měl být počet českých Němců snížen o milion a zfalšováno jejich smýšlení. To bylo prezentováno jako důkaz prohnitosti základů Československa.⁸⁰ Tato věta patrně naráží na Memorandum III Edvarda Beneše, které přednesl na Pařížské mírové konferenci, v němž uměle snížil počet Němců v Československu o milion osob a snažil se vyvolat dojem jejich územní rozptýlenosti. Zároveň zde ale sliboval zaručení národních práv menšinám.⁸¹

Nejvíce ovšem konfiskované články kritizovaly krvavé potlačování německých demonstrací a jiných akcí československým četnictvem a armádou. V zabaveném článku z roku

76 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 599, Pr 122/19, f. 5. *Volksrecht*, 28. října 1919.

77 Majewski, P. M.: *Sudetští Němci 1848–1948*, s. 192.

78 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 602, Pr 55/23, f. 5. *Teplitzer Zeitung*, 28. října 1923.

79 Tamtéž.

80 Tamtéž, kart. 599, Pr 50/20, f. 4. *Teplitzer Zeitung*, 24. října 1920.

81 Majewski, P. M.: *Sudetští Němci 1848–1948*, s. 169–170.

1923 byly v tomto kontextu připomínány události 4. března 1919.⁸² Němcům jsou údajně odnímány symboly jejich identity včetně praporů, je oslabováno jejich školství a jejich poslanci násilím vyváděni policií z budovy parlamentu. Němci ale nepovažují podle svého tisku za nutné rušit oslavy, neboť pouhý bojkot a „*hněvivé postávání opodál jim* (Čechům – pozn. AS) *má ukázat, na jak slabých nohách stojí jejich moc.*“ Němci ovšem budou podle *Teplitzer Zeitung* 28. října myslet na to, že se každým rokem stále více blíží okamžik jejich osvobození od české nadvlády.⁸³ Kromě *Teplitzer Zeitung* se ovšem mezi zabavenými tiskovinami nachází řada listů vůči Československu méně nepřátelských, např. *Graslitzer Volksblatt*, který republiku ve člancích z let 1933 a 1934 kritizuje ostře pro její hospodářskou politiku.⁸⁴ Umírněnější kritiku než v *Teplitzer Zeitung* vidíme i u *Deutsches Abendblatt* z roku 1920, který kritizoval údajné omezování německého školství a vynucenou účast německých školou povinných dětí na oslavách.⁸⁵ Poněkud zvláštní postavení má zabavený článek z roku 1930 listu *Welt am Sonntag*. Ten kritizuje 28. říjen v souvislosti s údajnou centralizací státu a cenzurou tisku, stejně jako protěžováním Čechů u pošty a železnice. Československo je dokonce označeno jako „*fašistický spratek*“ a kritika vlivu církve ve školství ukazuje na určité levicové tendence listu.⁸⁶ Kritika protěžování Čechů u pošty a drah byla částečně odůvodněná, neboť v prvních letech republiky proběhla velká vlna propouštění státních zaměstnanců, jež postihla národnostní menšiny mnohem výrazněji než Čechy. Např. mezi lety 1921 až 1930 se poměr Němců u pošty snížil z 27% na 13% a u železnice z 22,5% na 12,4%.⁸⁷

Na cenzurované kritice ze strany *Teplitzer Zeitung* můžeme sledovat poněkud odlišné prvky než u *Der Tag*. V první řadě chybí užívání pojmu zrada. To ale neznamená rezignaci na snahu o vytvoření obrazu Československa jako nemorálního státu. I zde je jasná snaha vylíčit stát jako tyrana, ačkoli to není spojeno s obviněními ze zrady. U tohoto zjištění bych se rád zastavil, protože pocit zrady je jedním z nejúčinnějších způsobů vyvolávání nenávisti.⁸⁸ *Der Tag* tak byl soudě podle zabavených článků při vytváření obrazu nepřítele pravděpodobně úspěšnější než *Teplitzer Zeitung*. Na celé kritice se ještě projevuje jiný přístup. 28. říjen je totiž prezentován jako svátek politiků a státního aparátu, čímž jsou ti, kdo jej slaví stavěni do opozice vůči „*lidu*“, který svátek údajně slavít odmítá.⁸⁹ V tomto případě jde o prezentaci nepřítele jako odlišného, což je opět jeden z klasických příkladů vytváření obrazu nepřítele, kdy je zároveň s obrazem nepřítele také budována

82 Viz též Kessler, V. – Klement, M.: *Vzpomínání turnerů na 4. březen 1919*, s. 105-133.

83 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 602, Pr 55/23, f. 5. *Teplitzer Zeitung*, 28. října 1923.

84 Státní oblastní archiv v Plzni, Krajský soud Cheb, kart. 199, Tl 133/33, f. 2. *Graslitzer Volksblatt*, 14. října 1933.

85 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 599, Pr 48/20. *Deutsches Abendblatt*, 22. října 1920.

86 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1195, Tl 607/30. *Welt am Sonntag*, 26. října 1930.

87 Majewski, P. M.: *Sudetští Němci 1848–1948*, s. 238.

88 Neu, Jerome: *Sticks and stones*. Oxford 2008, s. 111–112.

89 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 602, Pr 55/23, f. 5. *Teplitzer Zeitung*, 28. října 1923.

vlastní identita.⁹⁰

V neposlední řadě bych se rád zastavil u hledání alternativ v německém táboře. V zabavených tiskovinách se vyskytují svátky dvojího druhu: pietní shromáždění ke 4. březnu, 27. říjnu nebo i jiným datům a oslavy výročí vyhlášení německých zemských samospráv v pohraničních oblastech. Tato pietní shromáždění se konala za připomínky největších masakrů německých občanů ze strany československé moci. Pozvánky na ně bývaly v tisku uveřejněny mimo jiné i ve formě nekrologu.⁹¹ Zajímavým na těchto akcích je, že ačkoli samotné demonstrace 4. března 1919 organizovali němečtí sociální demokraté, v pozdějších letech si tento svátek monopolizovaly nacionalistické strany, které z mrtvých udělaly mýtické mučedníky národní věci.⁹² Druhou alternativu představuje shromáždění k výročí vyhlášení německých zemských samospráv roku 1918, které proběhlo 28. října roku 1928 v Liberci. Jako čestný host se ho zúčastnil i Rudolf Lodgman jakožto představitel této krátké dějinné epizody. Smyslem obou těchto alternativ bylo na jednu stranu vylíčit Československo jako čiré zlo, jako stát vraždící německé soukmenovce, ale také poskytnout naději na lepší budoucnost.⁹³

Polský tisk

V tiskových spisech krajského soudu v Moravské Ostravě, kam patřilo i Těšínsko, se z nekomunistické polské kritiky dochovaly pouze dva případy: zabavení *Gwiazdki Cieszyńskiej* z roku 1920 a *Gazety Polske* z roku 1937. Hledat ale spojitosti mezi těmito články je těžké, neboť jejich kritiku nic zásadního nespojuje, článek z roku 1920 oslavuje vstup polských vojsk do Těšína, ale zároveň vyjadřuje nespokojenost s tím, že bylo Slezsko nakonec připojeno k Československu, a vyjadřuje naději na konec „českého záboru“ v nespecifikované budoucnosti. V tomto je si vlastně polský tisk velmi podobný s tiskem německým.⁹⁴ Druhý článek zase kritizuje postavení Slováků, kteří měli být podle Martinské deklarace i jiných dokumentů z počátků Československa rovni Čechům. K vytvoření státu dvou rovných národů: Čechů a Slováků však nedošlo a Slovensko je vlastně podle *Gazety Polske* v postavení „české kolonie“, což, jak uvidíme později, je nápadně podobné komunistické rétorice.⁹⁵

90 Eco, U.: *Vytváření nepřítelů a jiné příležitostné texty*, s. 11–13.

91 Státní oblastní archiv v Plzni, Krajský soud Cheb, kart. 201, Tl 156/34, f. 5. *Graslitzer Volksblatt*, 27. října 1934.

92 Kessler, V.: „*Německé dušičky*.“ In: *Sláva republice!*, s. 414–416.

93 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1171, Tl 465/28, f. 9. *Der Tag*, 30. října 1928.

94 Zemský archiv v Opavě, Krajský soud Moravská Ostrava, kart. II 159, Pr 28/20, f. 5. *Gwiazdka Cieszyńska*, 29. října 1920.

95 Tamtéž, kart. III 750, Tl 284/37, f. 10. *Gazeta Polska*, 30. října 1937.

Komunistický tisk

Posledním, ale nejvíce zastoupeným proudem, konkrétně třiceti třemi případy konfiskace novin z let 1921–1934, jsou komunisté. Jak již bylo řečeno výše, četnost výskytu jejich tiskovin před soudy byla proměnlivá. Nejvíce jich bylo roku 1928, konkrétně patnáct, tedy téměř polovina celkového počtu. To souvisí jednak se snahou strany přikře se vymezit vůči jubilejním oslavám, jednak prozrazuje úsilí státních orgánů tyto oslavy ochránit před případnými bouřemi. Za další výrazný okamžik lze označit rok 1927, kdy byly příčinou oslavy deseti let od komunistické revoluce v Rusku. V tomto roce byly zabaveny čtyři komunistické tiskoviny. Před rokem 1927 se v tiskových spisech objevuje osm kauz, po roce 1928 šest. Mezi cenzurovanými listy jsou noviny tří jazyků: češtiny, němčiny a polštiny. I tímto způsobem se projevuje internacionální přístup této strany, jejíž tisk je zastoupen listy *Internationale*, *Der Kämpfer*, *Pravda*, *Rovnost*, *Jiskra*, *Dělnický deník* či *Głos robotniczy*. Jak jsem již zmínil výše, do obratu v letech 1935–1936 byla Komunistická strana Československa silně protiviládní.⁹⁶ To souviselo především s bojem komunistů proti kapitalistickému hospodářskému systému, který souvisel s tzv. „*bojem za zájmy dělnické třídy*“. Navíc je potřeba si uvědomit, že šlo o součást komunistické internacionály, což se projevovalo přejímáním jejích postojů, a také značnou podřízeností zahraniční politice Sovětského svazu.⁹⁷ To vše hluboce ovlivňovalo komunistický tisk, který proto hájil socialistický SSSR proti kapitalistickému Československu, a byla tak pro něj typická vyhrčeně nepřátelská agitace proti státu, mající za cíl získat občany pro komunistické myšlenky, a nikoli popsat objektivní pravdu. Typickým znakem je navíc neustálé opakování stejných témat a rétoriky. V následujících pasážích budou proto předloženy obvyklé formulace, které budou podepřeny citacemi konkrétních článků, což ovšem neznamená, že se tyto nevyskytovaly v člancích ostatních. Rétorika zabavovaných článků se navíc příliš nemění, jediným větším přelomem je rok 1927. Před ním se totiž v textech nesetkáváme s informacemi o krvavém rozhánění komunistických demonstrací ani výzvami ke komunistické revoluci. Tato radikalizace patrně souvisí s postupnou bolševizací strany po odchodu Šmerala do SSSR roku 1926.⁹⁸

Pro zabavený komunistický tisk bylo v kritice oslav typické slovo zrada, podle jejich názoru byl 28. říjen dnem, kdy dělníci svrhli starou císařskou vládu a doufali v nastolení lepšího socialistického řádu.⁹⁹ Podle zkoumaných příkladů komunistického tisku ovšem po 28. říjnu „*socialističtí vůdcové zadrželi tvrdou pěst pracujících a zachránili buržoazii a pomáhali jí upevniti její třídní panství*“.¹⁰⁰ Oslavy 28. října tak komunistický tisk prezentuje jako

96 Rupnik, J.: *Dějiny Komunistické strany Československa*, s. 131–134.

97 Tamtéž, s. 57–59.

98 Tamtéž, s. 75–77.

99 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1170, Tl 460/28, f. 9. *Internationale*, 27. října 1928. a Zemský archiv v Opavě, Krajský soud Moravská Ostrava, kart. III 717, Tl 569/32. *Głos robotniczy* i włościański, 27. října 1932. a MZA, Krajský soud Brno, kart. 599, Pr 293/23. *Jiskra*, 18. října 1923.

100 MZA, Krajský soud Brno, kart. 2904, Tl 263/27, f. 5–6. *Rovnost*, 28. října 1927. a MZA, Krajský soud Brno, kart. 2885, Tl 278/24. *Pravda*, 29. října 1924.

den buržoazie oslavující své vítězství nad dělníky¹⁰¹ a vyzývá dělníky k boji na podkopání „nespravedlivého společenského řádu, aby se jednou měli stejně dobře jako v SSSR“. Přítomnost dělníků na slavnostech tisk komentuje označováním účastníků za zrádce dělnické třídy.¹⁰² První republika tak byla v cenzurovaných člancích líčena jako stát bídy a vykořisťování, v němž se do dělníků střílí více než za Rakouska a kde jsou komunisté pronásledováni pro své přesvědčení. V tom tkví podle komunistů další zrada, jíž se měli představitelé Československa dopustit, neboť roku 1918 slibovali dělnictvu svobodu a demokracii, ale svoboda se nedostavila, naopak byla podle komunistického tisku zavedena přísná cenzura a dělníci byli postaveni pod přísný dohled četnictva, které tisk označuje jako jejich „anděly strážné s bodáky a pendreky“.¹⁰³

Především německy a polsky psaný komunistický tisk, který byl soudně zabaven, dále jako zradu kritizuje příslib práva národů na sebeurčení ze strany představitelů Československa, který údajně nebyl splněn.¹⁰⁴ Naopak byli představitelé státu obviňováni ze zavedení „koloniálního režimu“ na Slovensku a Podkarpatské Rusi.¹⁰⁵ Některé noviny si sice všímají, že v pozdějších letech vstoupily do vlády i německé a slovenské strany, ale tento jev interpretují pouze jako spojení buržoazie všech národů proti dělnictvu všech národů.¹⁰⁶ Konfiskovaný tisk si také někdy všímal vztahu Československa a jeho diplomacie k okolním státům. Redakci brněnského listu *Pravda* roku 1923 konkrétně vadilo nepřátelství vůči Německu, které podle komunistických přestav směřovalo ve 20. letech k socialismu. Spojenectví s Rumunskem a Jugoslávií a pokusy o spojenectví s Maďarskem a Polskem byly považovány za důkaz ochoty Masaryka a Beneše „spojit se proti socialismu třeba s ďáblem“, protože tyto státy byly označovány za reakční. Příčinou této politiky měla být snaha zachránit kapitalismus v Československu před německým socialismem.¹⁰⁷ Obvinění z nedostatku vlastenectví kvůli neúčasti na oslavách 28. října pak cenzurované tiskoviny komentují názorem, že Československo jako utlačovatelský kapitalistický stát není vlastí pro dělníky, ale pouze pro buržoazii. Jako skutečná vlast dělníků byl označován Sovětský svaz.¹⁰⁸ Za zradu bylo pokládáno i nenaplnění slibu rozluky státu a církve, zejména pak ponechání majetku církvi a vyjednávání o konkordátu s Vatikánem.¹⁰⁹ Tento antiklerikalismus se objevuje až od roku 1927 a patrně souvisí se zklamáním části spo-

101 Tamtéž.

102 Zemský archiv v Opavě, Krajský soud Moravská Ostrava, kart. III 673, Tl 633/28, f. 5. Głos robotniczy, 2. listopadu 1928. a Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1157, Tl 189/27. Internationale, 28. října 1927.

103 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1170, Tl 439/28, f. 9. Der Kämpfer, 18. října 1928.

104 Tamtéž, kart. 1171, Tl 463/28, f. 10. Der Kämpfer, 28. října 1928.

105 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1157, Tl 189/27. Internationale, 28. října 1927.

106 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1171, Tl 463/28, f. 10. Der Kämpfer, 28. října 1928.

107 MZA, Krajský soud Brno, kart. 599, Pr 305/23, f. 2. Pravda, 1. listopadu 1923.

108 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1170, Tl 460/28, f. 9. Internationale, 27. října 1928.

109 Tamtéž, kart. 1157, Tl 189/27, f. 7. Internationale, 28. října 1927.

lečnosti z etablování se lidové strany v československém státě a navázání diplomatických styků s papežským stolcem.

Dalším častým tématem konfiskovaných článků je kritika formy státního svátku jako slavnosti vojenské. Podle nich jediní vojáci skutečně oslavující 28. říjen jsou legionáři, zatímco mladí vojáci tento svátek upřímně nenávidí, neboť jsou to „převážně synové dělníků“.¹¹⁰ List *Voják* určený „pracujícím ve vojenském kabátě“ dokonce roku 1933 za vojáky přísahá věrnost dělnické třídě a vyhlašuje válku buržoazii.¹¹¹ Armáda se stává terčem kritiky také kvůli svému nákladnému financování a údajné militarizaci země. Tato militarizace pak měla být zaměřena proti Sovětskému svazu, který pro buržoazii představuje nebezpečného nepřítele.¹¹² Častým tématem kritiky se stala dále racionalizace výroby spojená se zmenšováním dělnických platů, která měla za důsledek růst počtu smrtelných pracovních úrazů.¹¹³

Strategie vytváření nepřítele, kterou komunisté v zabavených tiskovinách využívají, je založena jednak na užívání slova zrada, ale také na manipulaci s pojmy „my“ a „oni“. V tomto případě není na rozdíl od německého tisku zrada chápána v první řadě jako nedodržení slibů daných národnostním menšinám. Spíše komunisté v cenzurovaných listech tvrdí, že dělníkům byl slíben socialismus, avšak Československo zůstalo kapitalistickou zemí.¹¹⁴ O výhodách této strategie jsem již psal výše, takže je nebudu opakovat. Za zmínku však stojí manipulace s pojmy „my“ a „oni“. Komunisté totiž chápali sebe sama jako „revoluční avantgardu“ dělníků. Své postoje tedy prezentovali jako postoje všech dělníků a nepřítelem, jehož obraz vytvářeli, tak byli především podnikatelé a vládní politici. V konfiskovaných článcích tak je vytvářen svět rozdělený černobíle na dobré dělníky a zlou „buržoazii“. Ta je líčena jako naprosto odlišná od dělníků, neboť zatímco ti v komunistické rétorice trpí, „buržoazie“ oslavuje svou vládu nad nimi.¹¹⁵ Celá rétorika zabavených novin je tak založena na tomto rozdílu „my“ a „oni“, který se vztahuje i na státy: dobrý SSSR a špatné Československo. Jde o strategii, kdy nepřítele vytváříme tím, že jej vylíčíme jako odlišného. Výhodou tohoto způsobu je souběžné vytváření identity vlastní skupiny i obrazu nepřítele.¹¹⁶

Také komunisté v zabavených tiskovinách nabízeli alternativní svátky: 7. listopad a 14. říjen. 7. listopad byl propagován jako svátek socialistické revoluce v Rusku. Často býval srovnáván s 28. říjnem v tom smyslu, že zatímco 28. říjen podle komunistů přinesl dělníkům pouze zradu a zhoršení jejich postavení, 7. listopad je pro ně velkým vítězstvím, dnem, kdy se zbavili vlády „buržoazie.“ Obvykle pak následovala srovnání poměrů v SSSR a Československu, kde bylo Československo líčeno jako tyranie a Sovětský svaz jako

110 Tamtéž, kart. 1171, Tl 473/28, f. 11. Der Kämpfer, 4. listopadu 1928.

111 MZA, Krajský soud Brno, kart. 2963, Tl I 1/34. Voják, říjen 1933.

112 Tamtéž, kart. 2910, Tl 277/28, f. 3. Rovnost, 23. října 1928. a Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1157, Tl 182/27. Internationale, 26. října 1927.

113 MZA, Krajský soud Brno, kart. 2910, Tl 270/28, f. 1. Rovnost, 19. října 1928.

114 Tamtéž.

115 Tamtéž, kart. 2904, Tl 263/27, f. 5–6. Rovnost, 28. října 1927. a Tamtéž, kart. 2910, Tl 270/28. Rovnost, 19. října 1928.

116 Eco, U.: *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*, s. 11–13.

ideální stát, kde dělníci vládou a jsou všestranně emancipovaní, včetně své přítomnosti na institucích jako jsou univerzity a divadla. SSSR byl také prezentován jako stát, kde vláda odpouští občanům dlužné daně a kde klesají ceny zboží.¹¹⁷ Obecně lze obraz SSSR v konfiskovaném komunistickém tisku chápat jako jakési „Antičeskoslovensko“, kde je všechno přesně naopak než v tomto „buržoazním státě“. 7. listopad je pak ve výkladu komunistického tisku analogicky opakem 28. října, a tímto stylem jsou i oslavy 7. listopadu vykládány, jako pravý opak oslav 28. října. Jako jiná alternativa k oslavám nezávislosti společného státu Čechů a Slováků se objevuje 14. říjen. Tento den proběhla v českých zemích nepovedená generální stávka, jejíž účastníci kromě protestů proti vývozu potravin ze země vyhlášovali na některých místech i samostatný československý stát a objevovala se i hesla propagující socialismus. Tato akce byla ovšem rakousko-uherskou státní mocí potlačena. Ačkoli si ji v dalších letech přivlastňovali komunisté, byla organizována sociální demokracií a národními socialisty.¹¹⁸ Na rozdíl od 7. listopadu je tento den tou částí komunistického tisku, který byl soudně označen za překračující zákon, pokládán za specifický československý svátek, den, kdy „československé dělnictvo vyšlo pod rudými prapory na ulice, aby proklamovalo požadavek socialistické revoluce“.¹¹⁹ V tomto dni měly být podle komunistů skutečně vyjádřeny zájmy dělnické třídy netoužící ani tak po národní nezávislosti, ale mnohem více po svržení kapitalismu. Lze však říci, že tento den nebyl v rétorice rudého tisku propagován tak silně jako výročí komunistického převratu v Rusku.¹²⁰

Závěr

Ta část kritiky komunistů i německých nacionalistů, která byla československými soudy označena jako protiprávní, často operuje s pojmem zrada. Jak komunistický, tak menšinový tisk protestuje proti údajnému nenaplnění slibů svobody národů a neuplatnění práva národů na sebeurčení. Je tedy evidentní, že zde kritici první republiky usilovali vytvářet obraz vládnoucího režimu jako někoho, kdo zákeřně obelhal své občany. Účinnost tohoto stylu je v tom, že obvinění ze zákeřnosti umožňuje vytvářet obraz nepřítele jako někoho, kdo je sice méněcenný, ale díky své zákeřnosti má momentálně převahu. Zrada navíc asociuje zklamání důvěry.¹²¹ Konfiskovaný komunistický tisk se od menšinového odlišuje obhajobou zájmů všech národů, zatímco zabavený německý nekomunistický tisk je výrazně zaměřen na ochranu zájmů Němců a jen v malé míře i jiných národů republiky. Komunisté zase v souladu se svou ideologií výrazněji než menšinový tisk zastupují problémy dělníků. Pro komunistický tisk je typická manipulace s protiklady založenými na pojmech „my“ a „oni“, kdy jsou proti sobě černobíle stavěny příkré protiklady: na jed-

117 Státní oblastní archiv v Litoměřicích, Krajský soud Litoměřice, kart. 1157, Tl 189/27, f. 7. Internationale, 28. října 1927.

118 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první, s. 31.

119 MZA, Krajský soud Brno, kart. 2910, Tl 277/28, f. 3. Rovnost, 23. října 1928.

120 MZA, Krajský soud Brno, kart. 2910, Tl 267/28, f. 3. Pravda, 17. října 1928.

121 Eco, U.: *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*, s. 11–13.

né straně tzv. buržoazie oslavující 28. října „výročí svého panství“¹²² a na straně druhé dělníci, kteří „*marně volají po dostatečném zásobování, aby mohli nakrmit a obléci své děti*“.¹²³ Podobně v komunistické propagandě na jedné straně stojí Sovětský svaz jako ideální stát a na druhé straně Československo líčené jako země bídy a útlaku. Všechny konfiskované listy pak sdílí chápání první republiky jako utlačovatelského státu, liší se pouze tím, že německá nebo polská kritika klade důraz na údajné potlačování národnostních práv, zatímco komunisté prezentují vládnoucí režim jako utlačovatele dělníků. Oba tyto postoje však sdílí něco, co je pro vytváření nepřítele typické, tvrdí o něm, že je tyranem, a tedy ho obviňují z nemorální činnosti.¹²⁴

Cenzuře nevyhovující tisk se jak v případě komunistů, tak i u části německé menšiny orientované protičeskoslovensky, snažil propagovat také alternativní svátky. Část německé komunity využívala 4. března jako den pietních shromáždění k uctění památky Němců zastřelených při potlačování demonstrací roku 1919. Konfiskované komunistické noviny pak propagovaly 7. listopad jako den, kdy se Lenin chopil moci v Rusku, případně připomínaly stávky ze 14. října 1918. Na těchto svátcích je pozoruhodné, že jde o svátky převzaté. Německé demonstrace 4. března 1919 totiž organizovali němečtí sociální demokraté, ale pozdější pietní akce si monopolizovali němečtí nacionalisté.¹²⁵ Také stávka ze 14. října 1918 byla organizována českými sociálními demokraty a národními socialisty, avšak později si toto datum přivlastňovali komunisté.¹²⁶ Obě tyto akce mají také společné, že jsou v zabaveném tisku připomínány jako dny porážek, 4. března jako den porážky snah o přičlenění českého a moravského pohraničí k Rakousku a 14. říjen jako den, kdy se dělníkům nepodařilo prosadit socialismus. Naopak 7. listopad představuje v komunistické rétorice den vítězství, ke kterému se komunisté s nadějí upínají.

The Criticism of Celebrations of October 28th in Czech lands in 1918–1938 – an Analysis of Trials with Press

Festivities are usually researched as ways of preserving of a political regime. Nevertheless, the approach of the author is going to be different. The article deals with a criticism of the celebrations of October 28th. The article represents an overview of opinions of dissent political groups in the Czechoslovakia between World Wars. The author uses as sources records of Czechoslovak courts about trials with managements of newspapers which broke the law by their criticism in years 1918–1938. A majority of the criticism originates from three communities: the Communists, the German minority and the Polish minority in Czechoslovakia. Since all of the authors who were writing the investigated articles were strong opponents of the Czechoslovak regime they cannot be perceived as unbiased observers. They must be understood as people who were intentionally

122 MZA, Krajský soud Brno, kart. 2904, Tl 263/27, f. 5. Rovnost, 28. října 1927.

123 Tamtéž, kart. 595, Pr 444/21, s. Pravda, 21. října 1921.

124 Eco, U.: *Vytváření nepřítele a jiné příležitostné texty*, s. 11–19.

125 Kessler, V.: „*Německé dušičky*.“ In: *Sláva republice!*, s. 414–416.

126 Kárník, Z.: *České země v éře první republiky (1918–1938)*. Díl první, s. 31.

inventing a negative image of Czechoslovakia. The paper begins with an image of Czechoslovakia in journals of the German minority. Those journals can be divided into two groups: newspapers connected with nationalist parties and dissent newspapers without this connection. The criticism of the both groups is similar but there are differences in used terms. The second researched group is the Polish minority but there is only very small number of cases. The third group are the Communists who create an image of Czechoslovakia by usage of the contraries between Czechoslovakia and the Soviet Union. In agreement with their ideology, they described Czechoslovakia as a wrong state and the Soviet Union as the world's best state. The Communists and the German minority were also trying to found new festivities which could replace October 28th celebrations. For example, the German extremists propagated March 4th and the Communists October 14th or November 7th.

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
